

ЗМІСТ

Право розповісти про себе самій (Віра Агеєва)	7
Марко Вовчок. Три долі	27
Ольга Кобилянська. Valse mélancolique	121
Наталія Кобринська. Дух часу	167
Олена Пчілка. Артишоки	185
Уляна Кравченко. Голос серця	215
Леся Українка. Над морем	233
Софія Яблонська. Чар Марока	271
Ірина Вільде. Крадїж	349

Людмила Старицька-Черняхівська.	
Мрія	357
Наталя Романович-Ткаченко.	
Будиночок над кручею	373
Людмила Таран.	
Бо я — не жертва	395
Оксана Забужко.	
Після третього дзвінка вхід до зали забороняється	409

ПРАВО РОЗПОВІСТІ ПРО СЕБЕ САМІЙ

Канон української класики формувався в середині ХІХ століття — і в ньому одразу ж засяяло яскраве жіноче ім'я. Успіх Марка Вовчка був грандіозним: сам Тарас Шевченко назвав її своєю виблаганою в Бога літературною «донею» і напроорокував велике творче майбуття.

Утім навіть його благословення не убезпечило від цілковито безпідставних підозр: поява цієї авторки виявилася такою неочікуваною (чи й небажаною, канон-бо завжди залишався полем ґендерного протистояння, а жінці зайняти в ньому місце було непорівнянно важче, аніж представникові іншої статі), що під сумнів поставили саме існування Марка Вовчка. І впродовж кількох десятиліть шанувальники української літератури з прискіпливістю, вартою кращого застосування, шукали відповіді на питання, хто ж то писав замість Марії Маркович геніальні тексти. Ну бо не могла ж, мовляв, нікому не відома провінціалка, та ще й етнічна росіянка, здобути на такі звершення. І схожі суперечки точилися щодо багатьох класиків у різних літературах: завжди перебільшували, підкреслювали опіку якогось чоловіка, наставника, котрий допомагав досягти успіху, підтримував несамодостатню колегу по цеху. Отож і авторство «Народних оповідань» приписували то

Пантелеймонові Кулішу, то навіть геть безталанному Опанасу Марковичу. Потрібні були аж текстологічні звіряння рукописів уже при початку ХХ століття, аби беззастережно довести, що обидва вони не мали жодного стосунку до всього, зробленого Вовчком. Леся Українка на всі ті підозри відповідала навпростець: то чому ж ні Куліш, ні Маркович від власного імені не написали нічого аж так добре? І сумніви та докори звучали й у наступному поколінні.

А вже коли на межі ХІХ–ХХ століть з'явився «*Valse mélancolique*» Ольги Кобилянської, галицькі критики звинувачували новелістку мало не в плагіаті. От пише за чужоземними зразками, в українському суспільстві таких перевчених емансипанток немає, це якісь позичені типажі. Натомість, коли геніальність Лесі Українки забезпечила їй чи не центральне місце в пантеоні, Іван Франко називав поетку мало «не самотнім чоловіком на всю новочасну соборну Україну». Це мав би бути комплімент найвищої проби, піднесення до рівня упривілейованих.

Між тим жіноче письмо мало свої неповторні особливості, демонструвало увагу до цінностей, пріоритетів, почувань, психологічних нюансів, які часто залишалися маргінальними у прозі найвидатніших прозаїків-чоловіків.

Перші видатні здобутки українського психологічного реалізму пов'язані якраз із творчістю Марка Вовчка; вона розкрила ті психологічні глибини, що цікавлять нас подосі, виробила ту мову, той бездоганний синтаксис, ті закони й структури оповіді, якими й надалі послуговувалася наша проза. А ще започаткувала у вітчизняній літературі шереду непоступливих героїнь-бунтарок, котрі будь-що-будь обстоюють право на власний вибір. А що в патріархальному соціумі межі жіночої свободи неймовірно тісні, то й виламування з цього прокрустового ложа

---

* Див. про це ширше в книжці Віри Агеєвої «Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму» (К.: Факт, 2008).

виявляється болісним, часами безпросвітно трагічним. Може, якраз у «Народних оповіданнях» знайдемо одну з відповідей у роздумах про витoki й джерела українського прагнення до свободи. Авторка дає кілька виразних портретів героїнь, котрі не хочуть примиритися з підневільним життям, згадують колишні козацькі вольності й жертвують усім, аби вирватися з-під кріпацької кормиги. Так у «Ледащиці», «Козачці», так у фіналі «Інститутки». Здавалося б, Устину жорстоко покарано: коли чоловік завадив ударити дружину, його віддано в солдати, а жінку вигнано з маєтку. Найнявшись у Києві поденною робітницею, вона говорить про те, що тепер... щаслива, бо може сама розпоряджатися своїм життям. Історія Устини, власне, про обстоювану людську гідність, не втрачену суб'єктність, попри найтяжчі злигодні й випробування.

У нашій прозі середини ХІХ століття жінки ще переважно існують у приватному, родинному світі, перші хоробрі якраз тоді й почали боротьбу за опанування публічного простору, з усіма його принадами, небезпеками й можливостями. Психологічним шедевром стала датована 1861 роком Вовчкова повість «Три долі», в якій кохання нікого не ошчаслилює, а вміння подолати, упокорити шал почуттів стає чи не життєзбережним. Три подруги залюблюються в красеня Якова Чайченка, і це почуття визначає їхній подальший вибір. Оповідачка Хима, котру сирітська доля привчила не зачаровуватися нездійсненими замірами, змогла рішуче сказати собі «Годі!», притлумити згубну пристрасть і шукати інших життєвих імперативів. Між жагою та гідністю обрала таки гідність. Прикметно, що оповідачка самохіть зостається самотньою, відмовляючи претендентам, котрі домагалися її руки і серця. Великого кохання, як вона каже, не зажила, а одружуватися з огляду на людські пересуди не захотіла. І почувається щасливою, господарюючи у власній садибі, тішачись прихильністю сусідів. Така от проекція мрій про жінку, яка може стати

Перейшовши за кюаркодом, ви можете переглянути на каналі «Шалені автор(к)и» відео про письменниць, твори яких уміщено в цій книжці.

МАРКО ВОВЧОК
(Марія Маркович) (1833–1907) — письменниця доби реалізму, емансипантка, авторка оповідань і повістей переважно із селянського життя.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПРИ ДОЛІ

I

У слободі я родилась — П'ятигір. Там, недалечке од нас, — може, коли Слободянські сторони доводилось переїздити, то чували, — стара жона викопала печери у крейдяній горі? Тридцять чи сорок літ копала, — такі великі викопала, господи! Було, ми ходимо малими по печерах тих, — запалимо віти соснові та й ходимо; а хід узенький та низький і дуже трудний. Між людьми йде, що була то жона вельми древня й немочна, а духу великого. То, було, як вже їй сили перейметься — упаде по трудах тяжких та тільки заплаче до бога, то — як зілля під росою — знов одживіє та й знов копа і копа. Була вона господом улюблена. Така осталась пам'ять її свята.

Як вийти з тих печер та стати до сонця — перед тобою усе тільки гори крейдяні біліють високі, а між горами тими узенька річка, прозора і глибока, дзюрчить. Прудко біжить та річка гоней із двадцять, до самої луки зеленої — по луці вже тихо і широко розливається і тихо далі леліє попід галями, а там у високих очеретах десь пропадає.

Слобода наша над самою лукою річковою, на п'яти горах стоїть крейдяних, осаджена високо у давні віки од ворога татарина, щоб нагло не збіг; здалека зоглядали з гір, ховалися й рятувались. Гори вже ті травною зеленіють, уросли садками густими. Межи білих хаток цвіте й вишня рясна, й тонковер-